

Oikeustapauskokoelma

UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (yhdeksäs jaosto)

20 päivänä huhtikuuta 2023 *

Ennakkoratkaisupyyntö – Kuluttajasopimusten kohtuuttomat ehdot – Direktiivi 93/13/ETY – 3–6 artikla – Sopimusehdon kohtuuttomuuden arviointiperusteet – Avoimuusvaatimus – Ryhmävakuutus sopimus – Kuluttajan pysyvä työkyvyttömyys – Tiedonantovelvollisuus – Vakuutettua riskiä koskevan suojan poissulkevan tai sitä rajoittavan ehdon ilmoittamatta jättäminen

Asiassa C-263/22,

jossa on kyse SEUT 267 artiklaan perustuvasta ennakkoratkaisupyyntöstä, jonka Supremo Tribunal de Justiça (ylin tuomioistuin, Portugali) on esittänyt 8.4.2022 tekemällään päätöksellä, joka on saapunut unionin tuomioistuimeen 20.4.2022, saadakseen ennakkoratkaisun asiassa

Ocidental – Companhia Portuguesa de Seguros de Vida SA

vastaa

LP

ja jossa asian käsittelyyn osallistuvat

Banco Comercial Português SA ja

Banco de Investimento Imobiliário SA,

UNIONIN TUOMIOISTUIN (yhdeksäs jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja L. S. Rossi sekä tuomarit S. Rodin ja O. Spineanu-Matei (esittelevä tuomari),

julkisasiamies: P. Pikamäe,

kirjaaja: A. Calot Escobar,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä esitetyn,

ottaen huomioon huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

– LP, edustajanaan E. Abreu, advogada,

* Oikeudenkäyntikieli: portugali.

- Portugalin hallitus, asiamiehinään P. Barros da Costa, L. Medeiros, A. Pimenta ja A. Rodrigues,
- Euroopan komissio, asiamiehinään I. Melo Sampaio, I. Rubene ja N. Ruiz García,

päätettyään julkisasiamiestä kuultuaan ratkaista asian ilman ratkaisuehdotusta,

on antanut seuraavan

tuomion

- 1 Ennakkoratkaisupyyntö koskee kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/ETY (EYVL 1993, L 95, s. 29) 3 artiklan 1 ja 3 kohdan, 4 artiklan 2 kohdan ja 5 artiklan tulkintaa.
- 2 Tämä pyyntö on esitetty asiassa, jossa vastakkain ovat yhtäältä vakuutusyhtiö Ocidental – Companhia Portuguesa de Seguros de Vida SA (jäljempänä Ocidental), jonka kotipaikka on Portugalissa, ja toisaalta kuluttaja LP ja jossa on kyse siitä, että kyseinen yhtiö kieltäytyi maksamasta lainasopimuksen lyhennyseriä, kun LP, joka on vakuutettu, todettiin pysyvästi työkyvyttömäksi, sen perusteella, että vakuutus sopimus, joka sitoo Ocidentalia suhteessa LP:hen, on väitetyesti pätemätön tai sitä ei väitetyesti voida soveltaa.

Asiaa koskevat oikeussäännöt

Unionin oikeus

- 3 Direktiivin 93/13 johdanto-osan 16. ja 20. perustelukappaleen sanamuoto on seuraava:

” – – arvioitaessa vilpittömyyttä mieltä on kiinnitettävä erityistä huomiota osapuolten neuvotteluasemien vahvuuteen sekä siihen, onko kuluttajaa jollakin tavoin kannustettu suostumaan ehtoon ja onko tavarat ja palvelut myyty tai toimitettu kuluttajan tekemästä erityistilauksesta; vilpittömän mielen vaatimuksen voi täyttää elinkeinonharjoittaja, joka kohtelee oikeudenmukaisesti ja kohtuullisesti toista osapuolta, jonka lailliset edut hänen on otettava huomioon,

– –

sopimukset on laadittava selvin ja ymmärrettävin ilmaisin; kuluttajalle on tosiasiallisesti annettava tilaisuus tutkia kaikki ehdot, ja epäselvässä tapauksessa on kuluttajalle suotuisimman tulkinnan oltava etusijalla”.

- 4 Kyseisen direktiivin 3 artiklassa säädetään seuraavaa:

”1. Sopimusehtoa, josta ei ole erikseen neuvoteltu, pidetään kohtuuttomana, jos se hyvän tavan vastaisesti aiheuttaa kuluttajan vahingoksi huomattavan epätasapainon osapuolten sopimuksesta johtuvien oikeuksien ja velvollisuuksien välille.

– –

3. Liitteessä on ohjeellinen luettelo, joka ei ole tyhjentävä, niistä ehdoista, joita voidaan pitää kohtuuttomina.”
- 5 Mainitun direktiivin 4 artiklan sanamuoto on seuraava:
- ”1. Sopimusehdon kohtuuttomuutta arvioidaan ottaen huomioon sopimuksen kohteena olevien tavaroiden ja palvelujen luonne ja viitaten sopimuksetekohetkellä kaikkiin sopimuksen tekoon liittyviin olosuhteisiin sekä kaikkiin muihin sopimuksen ehtoihin tai toiseen sopimukseen, josta se on riippuvainen, sanotun kuitenkin rajoittamatta 7 artiklan soveltamista.
2. Sopimusehtojen kohtuuttoman luonteen arviointi ei saa koskea yhtäältä sopimuksen pääkohteen määrittelyä, eikä toisaalta hinnan tai korvauksen riittävyyttä ja toisaalta vastineena toimitettavien palvelujen ja tavaroiden osalta, jos nämä ehdot on laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi.”
- 6 Saman direktiivin 5 artiklassa säädetään seuraavaa:
- ”Jos on kyse sopimuksesta, jonka kaikki tai tietyt kuluttajalle esitetyt ehdot on laadittu kirjallisesti, ehdot on aina laadittava selkeästi ja ymmärrettävästi. Jos ehdon merkityksestä syntyy epäilystä, kuluttajalle suotuisin tulkinta on etusijalla. Tätä tulkintasääntöä ei sovelleta 7 artiklan 2 kohdassa säädettyjen menettelyjen yhteydessä.”
- 7 Direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:
- ”Jäsenvaltioiden on säädettävä, että elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisen sopimuksen kohtuuttomat ehdot eivät sido kuluttajia niiden kansallisen lainsäädännön mukaisesti ja että sopimus jää muilta osin osapuolia sitovaksi, jos sopimus voi olla olemassa ilman kohtuuttomia ehtoja.”
- 8 Kyseisen direktiivin liitteessä, jonka otsikko on ”Ehdot, joita tarkoitetaan 3 artiklan 3 kohdassa”, säädetään seuraavaa:
- ”1. Ehdot, joiden tarkoituksena tai seurauksena on:
- –
- i) kuluttajan sitominen peruuttamattomasti ehtoihin, joihin hänellä ei ollut mitään tosiasiallista mahdollisuutta tutustua ennen sopimuksen tekemistä;
- –
- –”

Portugalin oikeus

Asetus nro 176/95

- 9 Vakuutustoiminnan avoimuutta koskevista säännöistä ja vakuutus sopimusta koskevista säännöksistä 26.7.1995 annetun asetuksen nro 176/95 (Decreto-Lei n.º 176/95, Estabelece regras de transparência para a actividade seguradora e disposições relativas ao regime jurídico do contrato de seguro; Diário da República I, sarja I-A, nro 171, 26.7.1995, s. 4740) 4 §:ssä, jonka otsikko on ”Ryhmävakuutus”, säädetään seuraavaa:

”1. Ryhmävakuutuksissa vakuutuksenottaja on velvollinen ilmoittamaan vakuutetulle tilanteista, jotka vakuutus kattaa ja joita se ei kata, oikeuksista ja velvollisuuksista vahinkotapahtuman toteutuessa sekä niissä mahdollisesti tapahtuvista myöhemmistä muutoksista vakuutusyhtiön laatiman tietojenantomallin mukaisesti.

2. Vakuutuksenottajan vastuulla on osoittaa, että se on antanut edellisessä momentissa mainitut tiedot.

3. Maksuperusteisissa ryhmävakuutuksissa vakuutuksenottaja, joka jättää täyttämättä edellä 1 momentissa tarkoitetun velvollisuuden, on velvollinen omalla kustannuksellaan vastaamaan vakuutetun maksettavaksi kuuluvasta vakuutusmaksun osasta siten, ettei vakuutettu miltei osin menetä vakuutusturvaansa, siihen asti, kunnes se osoittaa täyttäneensä edellä mainitun velvollisuuden.

4. Sopimuksessa voidaan määrätä, että vakuutusyhtiö ottaa vastatakseen edellä 1 momentissa mainittujen tietojen ilmoittamisesta vakuutetuille.

5. Ryhmävakuutuksissa vakuutusyhtiön on pyynnöstä toimitettava vakuutetuille kaikki sopimuksen asianmukaisen ymmärtämisen kannalta vaadittavat tiedot.”

Asetus nro 446/85

- 10 Yleisiä sopimusehtoja koskevasta oikeudellisesta sääntelystä 25.10.1985 annetun asetuksen nro 446/85 (Decreto-Lei n.º 446/85, Institui o regime jurídico das cláusulas contratuais gerais; Diário da República I, sarja I-A, nro 246, 25.10.1985, s. 3533) 5 §:ssä, jonka otsikko on ”Ilmoittaminen”, säädetään seuraavaa:

”1. Yleisistä sopimusehdoista on kokonaisuudessaan ilmoitettava sopimukseen liittyville henkilöille, joiden tehtäväksi jää ainoastaan allekirjoittaa tai hyväksyä kyseiset ehdot.

2. Yleisistä sopimusehdoista ilmoittamisesta on huolehdittava asianmukaisin keinoin ja riittävän ajoissa, jotta tavanomaisen huolellinen henkilö saa tehokkaasti tiedon niiden koko sisällöstä, ja ottaen huomioon sopimuksen merkitys ja ehtojen laajuus ja monimutkaisuus.

3. Sopimuspuolen, joka antaa yleiset sopimusehdot toiselle sopimuspuolelle, on osoitettava ilmoittaneensa niistä asianmukaisesti ja tehokkaasti.”

11 Kyseisen asetuksen 8 §:ssä säädetään seuraavaa:

”Ehtoina, joista on erikseen neuvoteltu, ei pidetä

a) ehtoja, joista ei ole ilmoitettu edellä 5 §:n mukaisesti

– –”

Pääasia ja ennakkoratkaisukysymykset

- 12 LP ja hänen puolisonsa tekivät lainasopimuksen Banco de Investimento Imobiliário SA:n (jäljempänä pankki) kanssa. Tässä yhteydessä he liittyivät ryhmävakuutus sopimukseen (jäljempänä vakuutus sopimus), jonka kyseinen pankki, joka on vakuutuksenottaja, ja Ocidental, joka on vakuutusyhtiö, ovat tehneet ja jonka nojalla Ocidental on velvollinen maksamaan kyseisen lainasopimuksen lyhennyserät, jos LP:stä tulee pysyvästi työkyvytön.
- 13 Mainitun lainasopimuksen täyttämisen aikana LP:stä tuli pysyvästi työkyvytön. Ocidental kieltäytyi kuitenkin täyttämästä kyseistä vakuutus sopimusta sillä perusteella, että sopimus oli pätemätön, koska se oli tehty LP:n terveydentilasta sopimuksentekohetkellä annettujen väärin ja/tai puutteellisten ilmoitusten perusteella. Ocidental vetosi myös vakuutus sopimuksen niiden ehtojen sovellettavuuteen, joiden mukaan kyseisen sopimuksen tekemistä edeltävistä sairauksista johtuva vakuutetun pysyvän työkyvyttömyyden riski ei kuulu vakuutusturvan piiriin.
- 14 LP nosti kanteen ja vaati pääasiallisesti, että Ocidental veloitetaan maksamaan pankille se määrä lainasta, joka häneltä oli maksamatta sinä päivänä, jona hänet oli todettu pysyvästi työkyvyttömäksi, ja korvaamaan hänelle ne lainanlyhennykset, jotka hän ja hänen puolisonsa olivat itse joutuneet maksamaan pankille kyseisestä päivästä lähtien. Ennakkoratkaisupyyntöön sisältyvien tietojen mukaan LP väitti kanteensa tueksi, että pankin työntekijä, joka oli antanut vakuutus sopimuksen hänen allekirjoitettavakseen, oli täyttänyt kyseiseen sopimukseen liittymistä koskevassa tarjouksessa olevat lääketieteelliset tiedot, että LP ei ollut täyttänyt mitään kyselylomaketta terveydentilastaan ja että hän oli allekirjoittanut liittymistarjouksen. Hänelle ei luettu eikä selitetty vakuutettua riskiä koskevan suojan poissulkevia ehtoja. Tästä syystä on katsottava, että poissulkevista ehdoista ei ole sovittu ja että ne ovat vailla oikeusvaikutuksia.
- 15 Pankki hyväksyttiin väliintulijaksi tukemaan LP:n vaatimuksia.
- 16 Ensimmäisen asteen tuomioistuin totesi vakuutus sopimuksen pätemättömäksi LP:n antamien väärin tai puutteellisten ilmoitusten perusteella ja hylkäsi LP:n kanteen.
- 17 Tribunal da Relação do Porto (Porton ylioikeus, Portugali) hyväksyi osittain LP:n kyseisestä hylkäävästä ratkaisusta tekemän valituksen ja katsoi pääasiallisesti – soveltaen asetusta nro 446/85 mutta tutkimatta kysymystä asetuksella nro 176/95 käyttöön otetun ryhmävakuutuksia koskevan erityislainsäädännön kannalta –, että vakuutus sopimus oli pätevä mutta että vakuutettua riskiä koskevan suojan poissulkevista ehdoista ei ollut sovittu, koska niistä ei ollut ilmoitettu LP:lle.
- 18 Ocidental valitti kyseisestä ratkaisusta Supremo Tribunal de Justiçaan (ylin tuomioistuin, Portugali), joka on ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin.

- 19 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoo, että pääasiassa keskeinen kysymys on se, onko vakuutusyhtiö pääasiassa kyseessä olevan kaltaisissa olosuhteissa velvollinen ilmoittamaan vakuutussopimukseen liittyvälle osapuolelle sopimuksen ehdoista, mukaan lukien sopimuksen pätemättömyyteen liittyvät ehdot ja vakuutettua riskiä koskevan suojan poissulkevat tai sitä rajoittavat ehdot. Jos vakuutuksenottajalla on tällainen ilmoitusvelvollisuus, on myös selvitettävä, voidaanko siihen, että vakuutuksenottaja, joka on tässä tapauksessa pankki, laiminlyö kyseisen velvollisuuden, vedota vakuutusyhtiötä vastaan.
- 20 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa tältä osin, että Portugalin oikeuskäytäntö ei ole yhtenäistä. Yhden lähestymistavan mukaan asetuksella nro 176/95 käyttöön otettu ryhmävakuutuksia koskeva oikeudellinen sääntely merkitsee erityissääntelyä, jossa suljetaan pois asetuksen nro 446/85 yleisten säännösten, jotka koskevat sellaisia ehtoja, joista ei ole neuvoteltu erikseen, soveltaminen. Tästä seuraa, että tiedonanto- ja ilmoittamisvelvollisuus ryhmävakuutussopimuksen yleisistä ehdoista eivät koske vakuutusyhtiötä vaan ne koskevat asetuksen nro 176/95 4 artiklan nojalla vakuutuksenottajaa ja että vakuutettu ei siten voi vedota kyseisten velvollisuuksien laiminlyöntiin vakuutusyhtiötä vastaan.
- 21 Toisen oikeuskäytännössä ilmenevän lähestymistavan mukaan kyseisessä erityissääntelyssä ei suljeta pois asetuksen nro 446/85 yleisten säännösten soveltamista. Asetuksessa säädetään, että sopimuksen yleisistä ehdoista on ilmoitettava sopimukseen liittyville osapuolille ja että näitä ehtoja ei sovelleta, jos kyseinen velvollisuus laiminlyödään. Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mukaan on siis katsottava joko, että tiedonanto- ja ilmoittamisvelvollisuus sitovat vakuutusyhtiötä, tai että siihen, että vakuutuksenottaja laiminlyö näiden velvollisuuksien noudattamisen, voidaan vedota vakuutusyhtiötä vastaan.
- 22 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin viittaa unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöön ja ilmaisee epäilyksensä tämän tuomion 20 kohdassa esitetyn ensimmäisen lähestymistavan yhteensopivuudesta sen tehokkaan vaikutuksen kanssa, joka kansallisen tuomioistuimen on annettava direktiivissä 93/13 taatulle kuluttajansuojalle, kun otetaan erityisesti huomioon kansallisen tuomioistuimen velvollisuus arvioida sopimusehtojen avoimuutta ja kohtuuttomuutta.
- 23 Tässä tilanteessa Supremo Tribunal de Justiça päätti lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:
- ”1) Onko direktiivin [93/13] 5 artiklaa, jossa säädetään, että ’kuluttajalle esitetyt ehdot – – on aina laadittava selkeästi ja ymmärrettävästi’, tulkittava saman direktiivin johdanto-osan 20. perustelukappaleen valossa siten, että kuluttajalla on aina oltava mahdollisuus saada tietoonsa kaikki sopimusehdot?
- 2) Onko direktiivin [93/13] 4 artiklan 2 kohtaa, jonka mukaan sopimuksen pääkohteen määrittelyä koskevien ehtojen jättäminen sopimusehtojen laillisuusvalvonnan ulkopuolelle edellyttää sitä, että ’ehdot on laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi’, tulkittava siten, että kuluttajalla on aina oltava mahdollisuus saada tietoonsa nämä sopimusehdot?
- 3) Onko sellaisen kansallisen lainsäädännön yhteydessä, jolla mahdollistetaan ehtojen, joista ei ole neuvoteltu erikseen, kohtuuttomuuden tuomioistuINVALVONTA tilanteessa, jossa nämä ehdot koskevat sopimuksen pääkohdetta, katsottava, että i) direktiivin [93/13] 3 artiklan 1 kohta, luettuna yhdessä saman artiklan 3 kohdassa tarkoitetun ei-tyhjentävän luettelon [1 kohdan] i alakohdan kanssa, on esteenä sille, että kun kyse on maksuperusteista ryhmävakuutusta koskevasta sopimuksesta, vakuutusyhtiö voi vedota vakuutettua vastaan

vakuutetun riskin poissulkevaan tai sitä rajoittavaan ehtoon, josta vakuutetulle ei ole ilmoitettu ja johon hänellä ei siten ole ollut mahdollisuutta tutustua; ii) ja että näin on silloinkin, kun kansallisessa lainsäädännössä myös säädetään, että jos velvollisuus ilmoittaa ja antaa tietoja kyseisestä ehdosta on jätetty täyttämättä, vastuu vakuutetulle aiheutuneiden vahinkojen korvaamisesta on vakuutuksenottajalla, millä ei kuitenkaan aseteta vakuutettua siihen asemaan, jossa hän olisi ollut, jos hän olisi saanut vakuutusuojaa?”

Ennakkoratkaisukysymysten tarkastelu

Ensimmäinen ja toinen kysymys

- 24 Ensimmäisellä ja toisella kysymyksellään, joita on tarkasteltava yhdessä, ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee lähinnä, onko direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohtaa ja 5 artiklaa, luettuina direktiivin johdanto-osan 20. perustelukappaleen valossa, tulkittava siten, että kuluttajalla on ennen sopimuksen tekemistä aina oltava tilaisuus tutustua sopimuksen pääkohdetta koskeviin ehtoihin tai jopa kaikkiin sopimusehtoihin.
- 25 Kyseisen direktiivin 5 artiklan ensimmäisen virkkeen mukaan on niin, että kuluttajasopimuksen kirjalliset ehdot on aina laadittava selkeästi ja ymmärrettävästi. Unionin tuomioistuin on jo täsmentänyt, että tällaisella vaatimuksella on sama ulottuvuus kuin mainitun direktiivin 4 artiklan 2 kohdassa tarkoitettulla vaatimuksella, jonka mukaan kyseisessä säännöksessä tarkoitettua poikkeusta kansallisen tuomioistuimen suorittamasta valvonnasta, joka koskee sitä, ovatko ehdot, kuten esimerkiksi sopimuksen pääkohdetta koskevat ehdot, kohtuuttomia, sovelletaan ainoastaan, jos kyseiset ehdot on laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi (ks. vastaavasti tuomio 30.4.2014, Kásler ja Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, 69 kohta ja tuomio 3.3.2020, Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, 46 kohta).
- 26 Unionin tuomioistuin on täsmentänyt, että sopimusehtojen avoimuuden vaatimusta, sellaisena kuin se esitetään kyseisissä säännöksissä, on tulkittava laajasti ja että kyseisen vaatimus ei voi rajoittua ainoastaan sopimusehtojen muodolliseen ja kielipilliseen ymmärrettävyyteen. Kyseinen vaatimus edellyttää sitä, että tavanomaisesti valistuneella ja kohtuullisen tarkkaavaisella ja huolellisella keskivertokuluttajalla on mahdollisuus ymmärtää, miten tällainen ehto toimii konkreettisesti, ja arvioida näin ollen täsmällisten ja helppotajuisten perusteiden nojalla, mitä mahdollisesti merkittäviä taloudellisia seurauksia tästä ehdosta aiheutuu hänen velvoitteilleen (ks. vastaavasti tuomio 10.6.2021, BNP Paribas Personal Finance, C-609/19, EU:C:2021:469, 42 ja 43 kohta ja tuomio 10.6.2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19–C-782/19, EU:C:2021:470, 63 ja 64 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 27 Siltä osin kuin on kyse siitä, minä ajankohtana nämä seikat on saatettava kuluttajan tietoon, unionin tuomioistuin on jo todennut, että sillä, että ennen sopimuksen tekemistä annetaan tiedot sopimusehdoista ja sopimuksen tekemisen seurauksista, on kuluttajalle perustavanlaatuisen merkitys, koska kuluttaja päättää erityisesti näiden tietojen perusteella, haluaako hän sitoutua elinkeinonharjoittajan aiemmin laatimiin ehtoihin (ks. vastaavasti tuomio 21.12.2016, Gutiérrez Naranjo ym., C-154/15, C-307/15 ja C-308/15, EU:C:2016:980, 50 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja tuomio 12.1.2023, D.V. (Asianajajan palkkio – Tuntihinnan periaate), C-395/21, EU:C:2023:14, 39 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

- 28 Pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa tapauksessa, jossa kuluttaja on lainasopimuksen tekemisen yhteydessä liittynyt ryhmävakuutus sopimukseen, unionin tuomioistuin on siten katsonut, että sopimusehtojen avoimuuden vaatimuksen noudattamiseksi kuluttajan kannalta on olennaisen tärkeää se, että hänelle annetaan ennen sopimuksen tekemistä tietoa sitoumuksen ehdoista, ja muun muassa tietoja sen mekanismin yksityiskohdista, jonka mukaan otetaan vastuu lainanantajalle suoritettavista lyhennyksistä siinä tapauksessa, että lainanottajaa kohtaa täysi työkyvyttömyys, siten että kuluttajalla on mahdollisuus täsmällisten ja helppotajuisten perusteiden nojalla arvioida, minkälaisia taloudellisia seurauksia siitä hänelle aiheutuu. Kyseiset tiedot ovat nimittäin tarpeen, jotta kuluttaja ymmärtää kyseessä olevan ehdon ulottuvuuden; kuluttajalta ei voida vaatia liitännäisiä sopimuksia tehtäessä samanlaista huolellisuutta kyseisen vakuutus sopimuksen kattamien riskien laajuuden osalta kuin silloin, kun hän on tehnyt vakuutus sopimuksen ja lainasopimuksen erikseen (ks. vastaavasti tuomio 23.4.2015, Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, 41 ja 48 kohta).
- 29 Koska unionin tuomioistuimen tällä tavoin tulkitsemasta sopimusehtojen avoimuuden vaatimuksesta seuraa velvollisuus antaa kuluttajalle ennen sopimuksen tekemistä kaikki ne tiedot, jotka ovat tarpeen, jotta kuluttaja voi yhtäältä ymmärtää näiden ehtojen taloudelliset seuraukset ja toisaalta päättää tehdä sopimuksen kaikista asiaan vaikuttavista seikoista tietoisena, kyseinen vaatimus edellyttää väistämättä, että kuluttajalla on ennen sopimuksen tekemistä tilaisuus tutustua kaikkiin sopimusehtoihin.
- 30 Sillä, koskevatko nämä ehdot kyseisen sopimuksen pääkohdetta vai eivät, ei ole tältä osin merkitystä. Jotta kuluttaja voi mainitulla avoimuuden vaatimuksella tavoitellun päämäärän mukaisesti päättää tietoisesti, haluaako hän sitoutua elinkeinonharjoittajan ennakolta laatimiin ehtoihin, hänen on nimittäin ennen tällaisen päätöksen tekemistä väistämättä täytynyt saada tutustua sopimukseen kokonaisuudessaan, koska kuluttajan kyseisen sopimuksen mukaiset oikeudet ja velvollisuudet määräytyvät sopimuksen kaikkien ehtojen perusteella. Lisäksi unionin tuomioistuin on jo selventänyt, että samaa avoimuuden vaatimusta sovelletaan myös silloin, kun ehto koskee sopimuksen pääkohdetta (ks. vastaavasti tuomio 3.3.2020, Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, 46 ja 47 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 31 Lisäksi tällaista vaatimusta, jonka mukaan kaikkiin sopimuksen ehtoihin on voitava tutustua etukäteen, korostetaan selvästi direktiivin 93/13 johdanto-osan 20. perustelukappaleessa, jonka mukaan sopimukset on laadittava selvin ja ymmärrettävin ilmaisin, minkä lisäksi kuluttajalle on myös tosiasiallisesti annettava tilaisuus tutkia kaikki ehdot. Euroopan unionin lainsäätäjällä on siten korostanut tarvetta saada etukäteen tutustua kaikkiin sopimusehtoihin, jotta kuluttaja voi päättää tietoisesti, haluaako hän sitoutua näihin ehtoihin.
- 32 Siltä osin kuin ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa, että Portugalin ryhmävakuutuksia koskeva lainsäädäntö on tietyn oikeuskäytännössä tehdyn tulkinnan mukaan *lex specialis*, jossa suljetaan pois sellaisen yleisesti sovellettavan lainsäädännön soveltaminen, joka koskee ehtoja, joista ei ole neuvoteltu erikseen, on muistutettava, että direktiivissä 93/13 säädettyä sopimusehtojen avoimuuden vaatimusta ei voida sivuuttaa sillä perusteella, että on olemassa tietyn tyyppisiin sopimuksiin sovellettavaa erityistä oikeudellista sääntelyä. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan direktiivissä 93/13 määritellään nimittäin sopimuskumppanien aseman perusteella ne sopimukset, joihin sitä sovelletaan (ks. vastaavasti tuomio 21.3.2019, Pouvin ja Dijoux, C-590/17, EU:C:2019:232, 23 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja määräys 10.6.2021, X Bank, C-198/20, ei julkaistu, EU:C:2021:481, 24 kohta).

- 33 Tässä yhteydessä on myös muistutettava, että yhdenmukaisen tulkinnan periaate edellyttää, että kansalliset tuomioistuimet tekevät toimivaltansa rajoissa kaiken mahdollisen ottamalla huomioon kansallisen oikeuden kokonaisuudessaan ja soveltamalla siinä hyväksytyjä tulkintatapoja taatakseen kyseessä olevan direktiivin täyden tehokkuuden ja päätyäkseen ratkaisuun, joka on direktiivillä tavoitellun päämäärän mukainen (tuomio 6.11.2018, Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften, C-684/16, EU:C:2018:874, 59 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 34 Ensimmäiseen ja toiseen kysymykseen on edellä esitetyn perusteella vastattava, että direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohtaa ja 5 artiklaa, luettuina direktiivin johdanto-osan 20. perustelukappaleen valossa, on tulkittava siten, että kuluttajalla on ennen sopimuksen tekemistä aina oltava tilaisuus tutustua kaikkiin sopimusehtoihin.

Kolmas kysymys

- 35 Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan kansallisten tuomioistuinten ja unionin tuomioistuimen välille SEUT 267 artiklalla luodussa yhteistyössä unionin tuomioistuimen tehtävänä on antaa kansalliselle tuomioistuimelle hyödyllinen vastaus, jonka perusteella kansallinen tuomioistuin voi ratkaista siinä vireillä olevan asian. Unionin tuomioistuimen on tämän vuoksi tarvittaessa muotoiltava sille esitetyt kysymykset uudelleen ja tässä yhteydessä tulkittava kaikkia unionin oikeuden säännöksiä, joita kansalliset tuomioistuimet tarvitsevat ratkaistessaan niiden käsiteltäväksi saatettuja asioita, vaikka näitä säännöksiä ei olisi nimenomaisesti mainittu kansallisten tuomioistuinten unionin tuomioistuimelle esittämissä kysymyksissä (ks. mm. tuomio 4.10.2018, Kamenova, C-105/17, EU:C:2018:808, 21 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 36 Tältä osin on todettava ensinnäkin, että ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii kolmannessa kysymyksessään direktiivin 93/13 3 artiklan 1 ja 3 kohdan, luettuina yhdessä direktiivin liitteessä olevan 1 kohdan i alakohdan kanssa, tulkintaa ja tämän tulkinnan vaikutuksia siihen, voiko vakuutusyhtiö vedota kuluttajaa vastaan ryhmävakuutus sopimuksen yhteydessä vakuutettua riskiä koskevan suojan poissulkevaan tai sitä rajoittavaan ehtoon, johon kuluttajalla ei ole ollut tilaisuutta tutustua ennen sopimuksen tekemistä. Vaikka ennakkoratkaisupyynnöstä ilmenee, että kuluttaja ei nyt käsiteltävässä asiassa ole voinut tutustua kyseisiin ehtoihin ennen pääasiassa kyseessä olevan vakuutus sopimuksen tekemistä, ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin ei esitä, että kyseisessä sopimuksessa olisi ehto, jonka tarkoituksena tai seurauksena on, kuten mainitussa liitteessä olevan 1 kohdan i alakohdassa todetaan, ”kuluttajan sitominen peruuttamattomasti ehtoihin, joihin hänellä ei ollut mitään tosiasiallista mahdollisuutta tutustua ennen sopimuksen tekemistä”. Tästä seuraa, että kolmatta kysymystä ei ole tarpeen tarkastella kyseisen direktiivin 3 artiklan 3 kohdan eikä mainitun liitteen valossa.
- 37 Toiseksi ennakkoratkaisupyynnöstä ilmenee, että kyseinen tuomioistuin tiedustelee kolmannella kysymyksellä yhtäältä sitä, mitä seurauksia sillä, että ennen sopimuksen tekemistä ei ole tutustuttu sopimuksen pääkohdetta koskeviin ehtoihin, kuten esimerkiksi vakuutettua riskiä koskevan suojan poissulkeviin tai sitä rajoittaviin ehtoihin, on näiden ehtojen kohtuuttomuuden arvioinnin kannalta, ja toisaalta sitä, voidaanko tällaisiin ehtoihin siinä tapauksessa, että niistä ei ole ilmoitettu kuluttajalle etukäteen, vedota kuluttajaa vastaan silloin, kun hän ei ole voinut tutustua niihin, ja onko tässä arvioinnissa otettava huomioon se seikka, että vakuutuksenottajan voidaan katsoa olevan vastuussa siitä, että ehtoihin ei ole tutustuttu.

- 38 Näin ollen on katsottava, että ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedusteleo kolmannella kysymyksellään lähinnä, onko direktiivin 93/13 3 artiklan 1 kohtaa ja 4–6 artiklaa tulkittava siten, että vakuutus sopimuksen ehtoon, joka koskee vakuutettua riskiä koskevan suojan poissulkemista tai sen rajoittamista ja johon kuluttaja ei ole voinut tutustua ennen sopimuksen tekemistä, voidaan vedota kuluttajaa vastaan, myös silloin, kun vakuutuksenottajan voidaan katsoa olevan vastuussa siitä, että ehtoon ei ole tutustuttu, ja vaikka tällainen vastuu ei aseta kuluttajaa samaan asemaan, jossa hän olisi ollut, jos vakuutusturva olisi koskenut häntä.
- 39 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan unionin tuomioistuimen toimivalta tarkastella direktiivin 93/13 3 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua sopimusehdon mahdollista kohtuuttomuutta koskee niiden perusteiden tulkintaa, joita kansallinen tuomioistuin voi tai joita sen täytyy soveltaa, kun se tutkii sopimusehtoa direktiivin säännökset huomioon ottaen. Kansallisen tuomioistuimen on siis kyseisten perusteiden avulla lausuttava tietyn sopimusehdon konkreettisesta luokittelusta esillä olevan asian olosuhteet huomioon ottaen. Tästä seuraa, että unionin tuomioistuimen on esitettävä kansalliselle tuomioistuimelle vain ne seikat, jotka kansallisen tuomioistuimen halutaan ottavan huomioon kyseisen sopimusehdon kohtuuttomuutta arvioidessaan (ks. vastaavasti tuomio 3.9.2020, Profi Credit Polska, C-84/19, C-222/19 ja C-252/19, EU:C:2020:631, 91 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 40 Tässä yhteydessä on ensiksi muistutettava siltä osin kuin on kyse direktiivin 93/13 5 artiklasta, että sopimusehdon avoimuus on yksi niistä tekijöistä, jotka on otettava huomioon ehdon kohtuuttomuuden arvioinnissa, joka kansallisen tuomioistuimen on suoritettava direktiivin 3 artiklan 1 kohdan nojalla (tuomio 12.1.2023, D.V. (Asianajajan palkkio – Tuntihinnan periaate), C-395/21, EU:C:2023:14, 47 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 41 Jos se, että sopimusehto ei ole avoin, mikä johtuu siitä, että ehto ei ole selkeä tai ymmärrettävä, voi olla seikka, joka on otettava huomioon arvioitaessa kyseisen ehdon kohtuuttomuutta, avoimuuden puute, joka johtuu siitä, että kuluttaja ei ole voinut tutustua kyseiseen ehtoon ennen kyseessä olevan sopimuksen tekemistä, voi sitä suuremmalla syyllä olla tällainen seikka.
- 42 Toiseksi on niin, että sopimusehdon kohtuuttomuuden arvioinnin, joka kansallisen tuomioistuimen on suoritettava direktiivin 3 artiklan 1 kohdan nojalla, yhteydessä kyseisen tuomioistuimen on tutkittava ensiksi, onko kyse mahdollisesti lojaliteettiperiaatteen noudattamatta jättämisestä, ja toiseksi, onko kyse kyseisessä säännöksessä tarkoitettua kuluttajan vahingoksi koituvasta huomattavasta epätasapainosta (ks. vastaavasti tuomio 3.10.2019, Kiss ja CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, 49 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Kyseisen direktiivin 4 artiklan 1 kohdan mukaan kansallisen tuomioistuimen on suoritettava tämä arviointi viitaten muun muassa sopimuksentekohetkeen ja kaikkiin sopimuksen tekoon liittyviin olosuhteisiin.
- 43 Siltä osin kuin on yhtäältä kyse lojaliteettiperiaatteesta, on todettava, että – kuten direktiivin 93/13 johdanto-osan 16. perustelukappaleesta ilmenee – arvioitaessa lojaliteettiperiaatetta kansallisen tuomioistuimen on muun muassa otettava huomioon osapuolten neuvotteluasemien vahvuus sekä se, onko kuluttajaa jollakin tavoin kannustettu suostumaan kyseessä olevaan ehtoon.
- 44 Tältä osin LP on kirjallisissa huomautuksissaan väittänyt, että – jollei tarkistuksista, jotka ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen on suoritettava, muuta johdu – häntä ja hänen puolisoaan ”vaadittiin” allekirjoittamaan vakuutus sopimus, jotta he saisivat kyseessä olevan pankkilainan hankintaansa varten. He allekirjoittivat tässä yhteydessä ainoastaan pankin heille esittämän tarjouksen kyseiseen sopimukseen liittymisestä ilman, että heille olisi koskaan

ilmoitettu koko sopimuksen sisällöstä. Pankin työntekijä, joka antoi sopimuksen heidän allekirjoitettavakseen, täytti liittymistarjouksen. LP allekirjoitti tarjouksen ilman, että mitään vakuutettua riskiä koskevan suojan poissulkevia ehtoja olisi luettu hänelle.

- 45 Siltä osin kuin on toisaalta kysymys siitä, aiheuttaako sopimusehto lojaliteettiperiaatteen vastaisesti kuluttajan vahingoksi huomattavan epätasapainon osapuolten sopimuksesta johtuvien oikeuksien ja velvollisuuksien välille, kansallisen tuomioistuimen on vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan tarkastettava, voiko kuluttajaa lojaalisti ja kohtuullisesti kohteleva elinkeinonharjoittaja perustellusti odottaa, että kuluttaja olisi hyväksynyt tällaisen ehdon sen jälkeen, kun siitä olisi erikseen neuvoteltu (ks. mm. tuomio 3.9.2020, Profi Credit Polska, C-84/19, C-222/19 ja C-252/19, EU:C:2020:631, 93 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja tuomio 10.6.2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19–C-782/19, EU:C:2021:470, 98 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 46 Sen arvioimiseksi, aiheuttavatko pääasiassa kyseessä olevan kaltaiset sopimusehdot tällaisen epätasapainon kuluttajan vahingoksi, on näin ollen otettava huomioon kaikki ne olosuhteet, jotka saattoivat olla elinkeinonharjoittajan tai tämän edustajan tiedossa sopimuksen tekohetkellä ja jotka olivat omiaan vaikuttamaan sopimuksen myöhempään täyttämiseen. Kansallisen tuomioistuimen on siten ratkaistava, onko kuluttaja saanut kaikki sellaiset tiedot, jotka saattoivat vaikuttaa hänen sopimukseen perustuvien velvollisuuksiensa ulottuvuuteen ja joiden perusteella hän saattoi arvioida muun muassa sopimuksen seurauksia.
- 47 Tältä osin se, että kuluttaja ei ole voinut tutustua sopimusehtoon ennen kyseessä olevan sopimuksen tekemistä, on olennainen seikka arvioitaessa kyseisen ehdon mahdollista kohtuuttomuutta, koska tämä seikka voisi johtaa siihen, että kuluttaja sitoutuu velvoitteisiin, joita hän ei muuten olisi hyväksynyt, ja se voisi näin ollen aiheuttaa huomattavan epätasapainon kyseisen sopimuksen osapuolten molemminpuolisten velvollisuuksien välille.
- 48 Nyt käsiteltävässä asiassa LP:llä ei ollut tilaisuutta tutustua vakuutus sopimuksen ehtoihin, jotka koskevat vakuutettua riskiä koskevan suojan poissulkemista tai sen rajoittamista, eikä ilmoittaa Ocidentalille terveydentilastaan sopimuksen tekohetkellä, koska hän ei ollut täyttänyt kyselylomaketta terveydentilastaan liittyessään kyseiseen sopimukseen.
- 49 Näissä olosuhteissa, jotka ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen on tarkistettava, tällaisten vakuutettua riskiä koskevan suojan poissulkevien tai sitä rajoittavien ehtojen soveltamisesta seuraa, että kuluttaja ei enää kuulu kyseisen vakuutusturvan piiriin vakuutetun riskin toteutuessa ja että hänen on lähtökohtaisesti itse maksettava jäljellä olevat lainanlyhennykset siitä päivästä lähtien, jona aiemmasta terveysongelmasta, josta hänellä ei ole ollut tilaisuutta ilmoittaa vakuutusyhtiölle, johtuva pysyvä työkyvyttömyys todetaan. Kuluttajan olisi mahdollisesti maksettava ainakin osa lainanlyhennyksistä, jos pankki on pääasiassa kyseessä olevan kaltaisen asiassa sovellettavan kansallisen lainsäädännön nojalla vastuussa vahingosta, joka on aiheutunut siitä, että kyseisiä ehtoja ei ole ilmoitettu kuluttajalle, mutta kuluttajaa ei kuitenkaan asetettaisi samaan asemaan, jossa hän olisi ollut, jos vakuutusturva olisi koskenut häntä. Kuluttaja voi siis joutua tilanteeseen, jossa hänen on pysyvästä työkyvyttömyydestään johtuvan tulonmenetyksen vuoksi vaikeaa tai jopa mahdotonta maksaa lainanlyhennyksiä takaisin, vaikka hän on pääasiassa kyseessä olevan kaltaiseen vakuutus sopimukseen liittyessään halunnut varautua juuri tällaiseen riskiin.

- 50 Kun elinkeinonharjoittaja ei anna kuluttajalle ennen sopimuksen tekemistä tilaisuutta tutustua mainittuihin sopimusehtoihin ja sopimuksen tekemisen kaikkiin seurauksiin liittyviin tietoihin, se siirtää mahdollisesta pysyvästä työkyvyttömyydestä aiheutuvan riskin kokonaan tai ainakin osittain kuluttajalle.
- 51 Jos ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuimien katsoisi kyseessä olevan asian olosuhteet arvioituaan, että lojaliteettiperiaatteen vastaisesti Ocidental ei nyt käsiteltävässä asiassa voinut kohtuudella odottaa, että jos se olisi noudattanut LP:n osalta avoimuuden vaatimusta, tämä olisi hyväksynyt kyseessä olevat sopimusehdot sen jälkeen, kun niistä olisi erikseen neuvoteltu, kyseisen tuomioistuimen on todettava, että ehdot ovat kohtuuttomat.
- 52 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan silloin, kun sopimusehto on todettu kohtuuttomaksi ja näin ollen pätemättömäksi, kansallisten tuomioistuimien on direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdan mukaisesti jätettävä soveltamatta tätä sopimusehtoa, jotta ehdolla ei ole sitovia vaikutuksia kuluttajaan nähden, paitsi jos viimeksi mainittu vastustaa sitä (tuomio 16.7.2020, CaixaBank ja Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 ja C-259/19, EU:C:2020:578, 50 kohta).
- 53 Tästä seuraisi nyt käsiteltävässä asiassa, että vakuutettua riskiä koskevan suojan poissulkeviin tai sitä rajoittaviin ehtoihin ei voitaisi vedota LP:tä vastaan. Tätä päätelmää ei voida kyseenalaistaa ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mainitseman kaltaisella kansallisella lainsäädännöllä, jonka nojalla vakuutusnottaja, joka ei ole noudattanut sille kyseisen lainsäädännön perusteella kuuluvaa velvollisuutta ilmoittaa sopimusehdoista, voi joutua korvaamaan tällaisesta ilmoittamatta jättämisestä aiheutuneen vahingon, ilman että sitä oikeudellista ja tosiasiallista tilannetta, jossa kuluttaja olisi ollut, jos vakuutusurva olisi koskenut häntä, voidaan kuitenkaan palauttaa. Mainitulla lainsäädännöllä, joka koskee siviilioikeudellista vastuuta kyseisestä ilmoittamatta jättämisestä aiheutuvista seurauksista, ei voi olla vaikutusta siihen, että sopimusehtoon, joka on direktiivin 93/13 nojalla todettu kohtuuttomaksi kuluttajan kannalta, ei voida vedota.
- 54 Lisäksi unionin tuomioistuimen vakiintuneesta oikeuskäytännöstä johtuu, että sopimukseen sisältyvän ehdon kohtuuttomaksi toteamisen avulla on voitava palauttaa se oikeudellinen ja tosiasiallinen tilanne, jossa kuluttaja olisi ollut, ellei mainittua kohtuutonta ehtoa olisi ollut (tuomio 12.1.2023, D.V. (Asianajajan palkkio – Tuntihinnan periaate), C-395/21, EU:C:2023:14, 54 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 55 Se, että tällaiseen sopimusehtoon, joka on todettu kohtuuttomaksi kuluttajan kannalta, ei voida vedota, ei kuitenkaan vaikuta mahdollisiin seurauksiin siitä, että vakuutusnottaja ei ole ilmoittanut kuluttajalle tästä sopimusehdosta, siltä osin kuin on kyse vakuutusnottajan siviilioikeudellisesta vastuusta vakuutusnottajaan nähden.
- 56 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että direktiivin 93/13 3 artiklan 1 kohtaa ja 4–6 artiklaa on tulkittava siten, että kun kansallinen tuomioistuin toteaa, että vakuutus sopimuksen ehto, joka koskee vakuutettua riskiä koskevan suojan poissulkemista tai sen rajoittamista ja johon kuluttaja ei ole voinut tutustua ennen sopimuksen tekemistä, on kohtuuton, kyseisen tuomioistuimen on jätettävä soveltamatta tätä sopimusehtoa, jotta ehdolla ei ole sitovia vaikutuksia kuluttajaan nähden.

Oikeudenkäyntikulut

- 57 Pääasian asianosaisten osalta asian käsittely unionin tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Oikeudenkäyntikuluja, jotka ovat aiheutuneet muille kuin näille asianosaisille huomautusten esittämisestä unionin tuomioistuimelle, ei voida määrätä korvattaviksi.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (yhdeksäs jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

- 1) Kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/ETY 4 artiklan 2 kohtaa ja 5 artiklaa, luettuina direktiivin johdanto-osan 20. perustelukappaleen valossa,**

on tulkittava siten, että

kuluttajalla on ennen sopimuksen tekemistä aina oltava tilaisuus tutustua kaikkiin sopimusehtoihin.

- 2) Direktiivin 93/13 3 artiklan 1 kohtaa ja 4–6 artiklaa**

on tulkittava siten, että

kun kansallinen tuomioistuin toteaa, että vakuutus sopimuksen ehto, joka koskee vakuutettua riskiä koskevan suojan poissulkemista tai sen rajoittamista ja johon kuluttaja ei ole voinut tutustua ennen sopimuksen tekemistä, on kohtuuton, kyseisen tuomioistuimen on jätettävä soveltamatta tätä sopimusehtoa, jotta ehdolla ei ole sitovia vaikutuksia kuluttajaan nähden.

Allekirjoitukset